

Skötselplan för naturreservatet Örbackens kalkkärr

SKÖTSELPLAN FÖR NATURRESERVATET ÖRBACKEN KALKKÄRR

Skötselplanen gäller utan tidsbegränsning. En översyn bör göras senast inom 15 år för att bedöma behovet av revidering. Skötselplanen har upprättats 2013 av Länsstyrelsen i samarbete med Mjölby kommun. Planförfattare har varit Olle Jonsson och Gunnar Myrhede. Foto på framsidan: Flugblomster, Kurt Adolfsson.

A. ALLMÄN BESKRIVNING.....	4
1. Administrativa data om naturreservatet.....	4
2. Syfte, föreskrifter och skäl för beslut.....	5
3. Översiktlig beskrivning av befintliga förhållanden.....	5
3.1 Naturbeskrivning.....	5
3.2 Historisk och nuvarande markanvändning.....	6
3.3 Områdets bevarandevärden.....	6
3.4 Källuppgifter.....	10
B. PLANDEL.....	11
1 Syfte med naturreservatet.....	11
2 Disposition och skötsel av mark.....	11
2.1 Skötselområden.....	12
2.2 Sammanfattning och prioritering av planerade skötselåtgärder.....	17
2.3 Jakt.....	17
2.4 Utmärkning av reservatets gräns.....	17
3. Tillsyn.....	17
4. Dokumentation och uppföljning.....	18
4.1. Dokumentation och inventeringar.....	18
4.2. Uppföljning.....	18
5. Finansiering av naturvårdsförvaltningen.....	18
5.1 Finansiering av naturvårdsförvaltningen.....	18
6 Kartor (skötselkarta och översiktskarta).....	19

Bilagor

Bilagor i form av "ordinarie" kartor visas under punkt 6 ovan. Inga andra bilagor ingår i planen.

A. ALLMÄN BESKRIVNING

1. Administrativa data om naturreservatet

Reservatets

benämning: Örbackens kalkkärr

NVR-id: 2001687

Beslutsdatum: 1980-02-29

Län: Östergötland

Kommun: Mjölby

Areal: 10,8 ha

Land: 10,8

Vatten: 0 ha

Naturtyper: Kalktuffkällor (Natura 2000-naturtyp 7220) 0,3 ha
 (Natura 2000 habitat Rikkärr (naturtyp 7230), av typ extremrikkärr 0,8 ha
 enl. bevarandeplan 2006) Fuktängar (naturtyp 6420), främst kalkfuktäng 0,5 ha
 Silikatgräsmarker (6270) 1,1 ha

**Prioriterade
bevarandevärden**

Naturtyper

Kalktuffkällor; kalkkärr (extremrikkärr, rikaste typerna av i naturtypen 7230, rikkärr)

Arter

Kalkkärrsflora med rikligt med orkidéer; svarthö; klasefibbla, otandad grynsnäcka; kalkkärrsgrynsnäcka, rödlistade vapenflugor,

Markägare: Mjölby kommun

Naturvårdsförvaltare: Länsstyrelsen Östergötland

Lägesbeskrivning: 3,0 km SSO Skänninge centrum (eller 5,2 km norr om E4 vid Mjölby), 500m öster om väg 50.

Vägbeskrivning: Sväng av från väg 50 in i rondellen vid *Trafikplats Skänninge syd*, ca 4,5 km N om E4 från Mjölby eller ca 2,5 km S om Skänninge. Följ vägskyltning mot reservatet från rondellen. Cykelbana mellan Mjölby och Skänninge leder också till trafikplatsen. Östgötaleden passerar nära reservatet vid P-platsen, och ett vindskydd längs leden ligger ytterligare 100 m bort. Se även karta 4.

Kollektivtrafik Ingen busshållplats finns i direkt anslutning till Örbacken, men från hpl Lycketorp, 3,2 km norr om Mjölby resecentrum (linje 354) kan man vandra ca 2,5 km längs Östgötaleden fram till reservatet

2. Syfte, föreskrifter och skäl för beslut

(se reservatsbeslut; syftet beskrivs även i denna skötselplans plandel under B1)

3. Översiktlig beskrivning av befintliga förhållanden

3.1 Naturbeskrivning

Örbacken är ett av Östergötlands värdefullaste kalkkärr. Här finns länets mest utpräglade källområde med Natura 2000-naturtypen Kalktuffkällor (7220). Såväl källområdet som omgivande kalkkärrsområden i reservatet hyser en rik orkidéflora. I de allra källigaste delarna trivs också den mycket ovanliga och krävande otandade grynsnäcken, en utpräglad fjällart som under de senaste decennierna försvunnit från flera av sina få reliktförekomster i Mellansverige (Östergötland och Västergötland). Örbackens källmiljöer hyser också rödlistade vapenflugor.

Örbackens kalkkärr ligger i Östergötlands västra del i nedkanten av Mjölbydeltats norra sluttning mellan Mjölby och Skänninge. Omgivande mark består av uppodlad, högproduktiv åkermark. Flera andra kalkkärr ligger i denna jordbruksbygd inom relativt korta avstånd från varandra. Hydrologin i Örbackenkärret är i viss mån påverkad av dikningar i de omgivande åkermarkerna, och också av äldre dikningar inom reservatet. Blöta partier vilka påverkas relativt lite av dräneringsdikningarna finns dock kvar inom förhållandevis stora ytor i området.

I det öppna källområdet tränger källvatten fram och samlas i små slingrande bäckar. Genom det kristallklara vattnet ser man att botten är täckt av vita kalktuffutfällningar från det kalkrika vattnet. Det starkt kalkhaltiga vattnet i Örbacken ger upphov till en mycket rik moss- och kärlväxtflora, och snäck- och insektsfauna. I maj blommar den rosa majvivan bland tuvor av axag. På tuvorna och längs en dikesvall syns lite senare det anspråksösa svarthöet med sina blå blommor, en fjällväxt med en handfull reliktförekomster i Mellansverige i Östergötland och på Gotland. Orkidéerna, med sin enorma färg- och formrikedom dominerar i kalkkärret på sommaren. Den vanligaste orkidén är kärrknipprot. Flugblomstret är en fascinerande orkidé som med sina insektslika blommor lockar till sig stekelhanar som pollinerar blomman. Det lilla honungsblomster förekommer på vissa platser i ganska stora bestånd. I reservatet finns också rikligt med ängs-, blod- och vaxnycklar. Bland mossorna märks bl.a. den rödlistade kalkkällmossan och rikligt med tuffmossor. Förutom den mycket ovanliga och rödlistade otandade grynsnäcken förekommer flera andra ovanliga landsnäcken, bl.a. kalkkärrsgrynsnäcka (även den rödlistad), smalgrynsnäcka och kärrpuppsnäcka. Kärret är även skyddat som Natura 2000-område.

Förutom öppna kärrområden finns sumpskogar i reservatet. Dessa skogar är förhållandevis unga (ca 70 år), och har måttliga naturvärden som sumpskog. Stora ytor inom sumpskogarna är inte helt slutna och har kvar en kalkfuktängsflora från tider då området de var mer öppet. Dessa delar bedöms ha en mycket god restaureringspotential för att återfå öppen kalkfuktäng eller kalkkärr, naturmiljöer som bör prioriteras i reservatet med tanke på att Örbackenkärret har högsta naturvärdesklass bland de kvarvarande kalkkärren i länet. Förutsättningarna föra att stärka och bevara livskraftiga bestånd av minskande och hotade arter som svarthö, kalkkärrsgrynsnäcka och otandad grynsnäcka m.fl., bedöms särskilt goda i Örbacken.

Källområdet i reservatet (skötselområde 1 på skötselkartan, Karta 3) sköts idag med röjning. Det stora öppna kalkkärrsområdet norr och nordost om källområdet

Örbackens kalkkärr naturreservat

(skötselområde 2) sköts med bete inom en större fålla där också öppen fastare mark och sumpskog ingår (i skötselområde 3). I sumpskogarna i östra och norra delarna av reservatet (skötselomr. 4 och 5) har inga skötselåtgärder gjorts sedan reservatet bildades 1980.

3.2 Historisk och nuvarande markanvändning

Häradskartan (Karta 2) visar att området kring 1870 främst användes som. Stora delar av reservatet har växt igen med skog under de senaste ca 70 åren, varav en mindre del har restaurerats sedan reservatet bildades 1980.

3.3 Områdets bevarandevärden

3.3.1 Biologiska bevarandevärden

I området finns mycket höga naturvärden knutna till miljöerna kalktuffkällor, kalkkärr (extremrikkärr) och kalkfuktäng. Tabell 1 sammanfattar rödlistade och fridlysta arter, habitatdirektivarter inom EU, samt för kärlväxter och mossor typiska arter och extremrikkärrsindikatorer.

Tabell 1. Rödlistade arter, fridlysta arter, Natura 2000-arter, typiska arter för rikkärr, samt extremrikkärrsindikator-arter i naturreservatet Örbackens kalkkärr (fynd efter 1987. E = Extremrikkärrsindikatorart, F = fridlyst art, N2000 = art upptagen i EU:s Art- och habitatdirektiv; . NT = Rödlistad, nära hotad, T = typisk art för naturtypen rikkärr (7230), VU=Rödlistad, sårbar.

ART	VETENSKAPLIGT NAMN	BEVARAN- DEVÄRDE	VIKTIGASTE LIVSMILJÖ FÖR ARTEN
KÄRLVÄXTER			
Axag	<i>Schoenus ferrugineus</i>	T	Kalkkärr
Flugblomster	<i>Ophrys insectifera</i>	E	Kalkkärr (kalkfuktäng)
Gräsull	<i>Eriophorum vaginatum</i>	T	Kalkkärr, kalkfuktäng
Gönvit nattviol	<i>Platanthera chlorantha</i>	F	
Honungsblomster	<i>Herminium monorchis</i>	VU, E, T, F	Kalkkärr, kalkfuktäng
Jungfru Marie Nycklar	<i>Dactylorhiza maculata</i> ssp. <i>maculata</i>	F	Funktängar, sumpskog
Klasefibbla	<i>Crepis praemorsa</i>	NT	Frisk-fuktig ängsmark
Källblekvide	<i>Salix hastata</i> ssp. <i>vegeta</i>	VU, E	Kalkkärr, kalkfuktäng
Kärrknipprot	<i>Epipactis palustris</i>	E, T, F	Kalkkärr (kalkfuktäng)
Läsbräken	<i>Botrychium lunaria</i>	NT	Torr-frisk ängsmark
Majviva	<i>Primula farinosa</i>	T	Kalkkärr, kalkfuktäng
Nattvgjol	<i>Platanthera bifolia</i>	F	
Näbbstarr	<i>Carex lepidocarpa</i>	E, T	Kalkkärr
Svarthö	<i>Bartsia alpina</i>	E, T	Kalkkärr,
Slankstarr	<i>Carex flacca</i>	S	Kalkfuktäng, kalkkärr
Tväblad	<i>Listera ovata</i>	E	Skog, fuktängar
Tätört	<i>Pinguicula vulgaris</i>	T	
Vildlin	<i>Linum catharticum</i>	E	Kalkkärr, kalkfuktäng
Ängsnycklar	<i>Dactylorhiza incarnata</i> ssp. <i>incarnata</i>	T, F	Kalkkärr., kalkfuktäng
Blodnycklar	<i>Dactylorhiza incarnata</i> ssp. <i>cruenta</i>	E, F	Kalkkärr, strandängar
Vaxnycklar	<i>Dactylorhiza incarnata</i> ssp. <i>pcbrolenca</i>	E, F	Kalkkärr, kalkfuktäng
MOSSOR			
Fetbålmossa	<i>Aneura pinguis</i>	T	

Örbackens kalkkärr naturreservat

Gyllenmossa	<i>Tomentypnum nitens</i>	T	
Kalkkamossa	<i>Ctenidium molluscum</i>	E	Kalkkärr, kalkrik fuktig mark
Kalkkrokmosa	<i>Drepanocladus sendtneri</i>	E	Kalkkärr, uttorkade kalkvätar
Kalkkällmossa	<i>Philonotis calcarea</i>	E, T	Kalkkärr, kalktuffkällor
Kalklungmossa	<i>Pressia quadrata</i>	E	Kalkkärr, stränder, klippspr.
Klotuffmossa	<i>Palustriella falcata</i>	E	Kalkkärr, vid rörl. kalkr. vatten
Korvskorpionmossa	<i>Scorpidium scorpioides</i>	T	
Kruskalkmossa	<i>Tortella tortuosa</i>	E	Kalkkärr, kalkrik fuktig mark, klippor
Kärrespärmossa	<i>Campuliadelphus elodes</i>	E	Kalkkärr, kalkrik fuktig mark
Långhalsmossa	<i>Amblyodon dealbatus</i>	E, T	Kalkkärr, kalkrik fuktig mark
Praktflikmossa	<i>Lophozia rutheana</i>	T	
Späd skorpionmossa	<i>Scorpidium crossoni</i>	T	
SVAMPAR			
Sumpäggsvamp	<i>Bovista paludosa</i>	E, NT	Kalkkärr
BLÖTDJUR			
Otandad grynsnäcka*	<i>Vertigo genesii</i>	NT, N2000	Kalktuffkällor
Kalkkärrsgrynsnäcka	<i>Vertigo geyeri</i>	NT, N2000	Kalkkärr
Smalgrynsnäcka	<i>Vertigo angustior</i>	N2000	Kalkkärr, kalkfuktäng
Kärppupsnäcka	<i>Pupilla pratensis</i>	(I)	Kalkkärr, kalkfuktäng
Klubbspolsnäcka	<i>Clausilia pumila</i>	(I)	Kalkkärr, lövsumpsk.
INSEKTER			
Svart strömvapenfluga	<i>Oxycera pygmaea</i>	VU	Kalktuffkällor
Gulbukig jättevapenfluga	<i>Stratiomys chamaeleon</i>	VU	Kalkkärr

* Fjällart som är starkt hotad i Mellansverige där reliktförekomsterna i Väster- och Östergötland minskar

Kärlväxt- och mossflora

Örbackens naturreservat har en mycket värdefull kärlväxtflora, med bl.a. flera orkidéarter, liksom en värdefull mossflora. I upprinnorna och det nedströms grävda diket, samt mellan tuvor i källiga delar av kärren, växer kransalger. Förutom arter knutna till kalkkärr finns även arter typiska för kalkrika torrare miljöer. Särskilt skyddsvärda arter i naturreservat redovisas i Tabell 1, men ytterligare naturvårdsintressanta arter finns bl.a. ängsgentiana och kattfot.

Axag, en av kalkkärrs karaktärsarter som också är en viktig livsmiljö för rödlistade grynsnäckor. Foto: Kurt Adolfsson.

Fauna

Ingen systematisk inventering av djurlivet har genomförts i området förutom vad gäller landmollusker. Området har en artrik och värdefull landsnäckfauna inklusive rödlistade arter och Art- och habitatdirektivarter. I de källigaste delarna (skötselområde 1) finns Östergötlands enda riktiga bestånd av den mycket ovanliga och krävande otandade grynsnäckan, en utpräglad fjällart som under de senaste decennierna försvunnit från flera av sina få reliktförekomster i Mellansverige (Östergötland och Västergötland). Arten finns fortfarande också med två små bestånd i Hagebyhöga kalkkärr, men har inte kunnat återfinnas under 2000-talet i länets 5 övriga lokaler där den tidigare påträffats. Andra skyddsvärda landsnäckor i Örbacken är kalkkärrsgrynsnäckan, smalgrynsnäckan och kärrpuppsnäckan (tidig. ängspuppsnäckan). Under 2013 eftersöktes vapenflugor i kalkkärret och de rödlistade arterna gulbukig jättevapenflugan och svart strömvapenflugan påträffades. I upprinnans bäckdrag och krongiket nedströms lever småspigg. Rödlistade arter, Art- och habitatdirektivarter och andra naturvårdsintressanta arter i reservatet redovisas i Tabell 1.

Otandad grynsnäckan, en i Mellansverige starkt hotad istidsrelik.

Gulbukig jättevapenflugan och svarttryggig strömvapenflugan, två rödlistade arter (kategori sårbar, VU) som förekommer i Örbacken. Foto: Tommy Karlsson.

Svampflora

Den rödlistade sumpäggsvampen (nära hotad, NT), som är knuten till kalkkärrsmiljöer, förekommer i området. Längs krongiket påträffades den sällsynta ängssvampen svart jordtunga under en översiktlig svampinventering 2013. Vid inventeringen påträffades i skogsområdet (skötselområde 4 och 5) signalarterna krusbärskremlan *Russula queletii*, rödgul trumpetssvamp *Cantharellus lutescens* och svavelriskan *Lactarius scrobiculatus*. Dessa tre arter är allmänna i landskapet generellt (ganska svaga signalarter) och bör därför inte väga tungt vid prioritering för restaurering till förmån för rikkärr/kalkkluftäng istället för sumpskog. Den sällsynta murklan *Helvella pezizoides* påträffades också (i reservatets sydöstra hörn, skötselområde 5) liksom den sällsynta fränskivlingen *Hebeloma edurum*, (växte med tall i den blötare delen av skogen nära det öppna kärrets norra spets, skötselområde 4a).

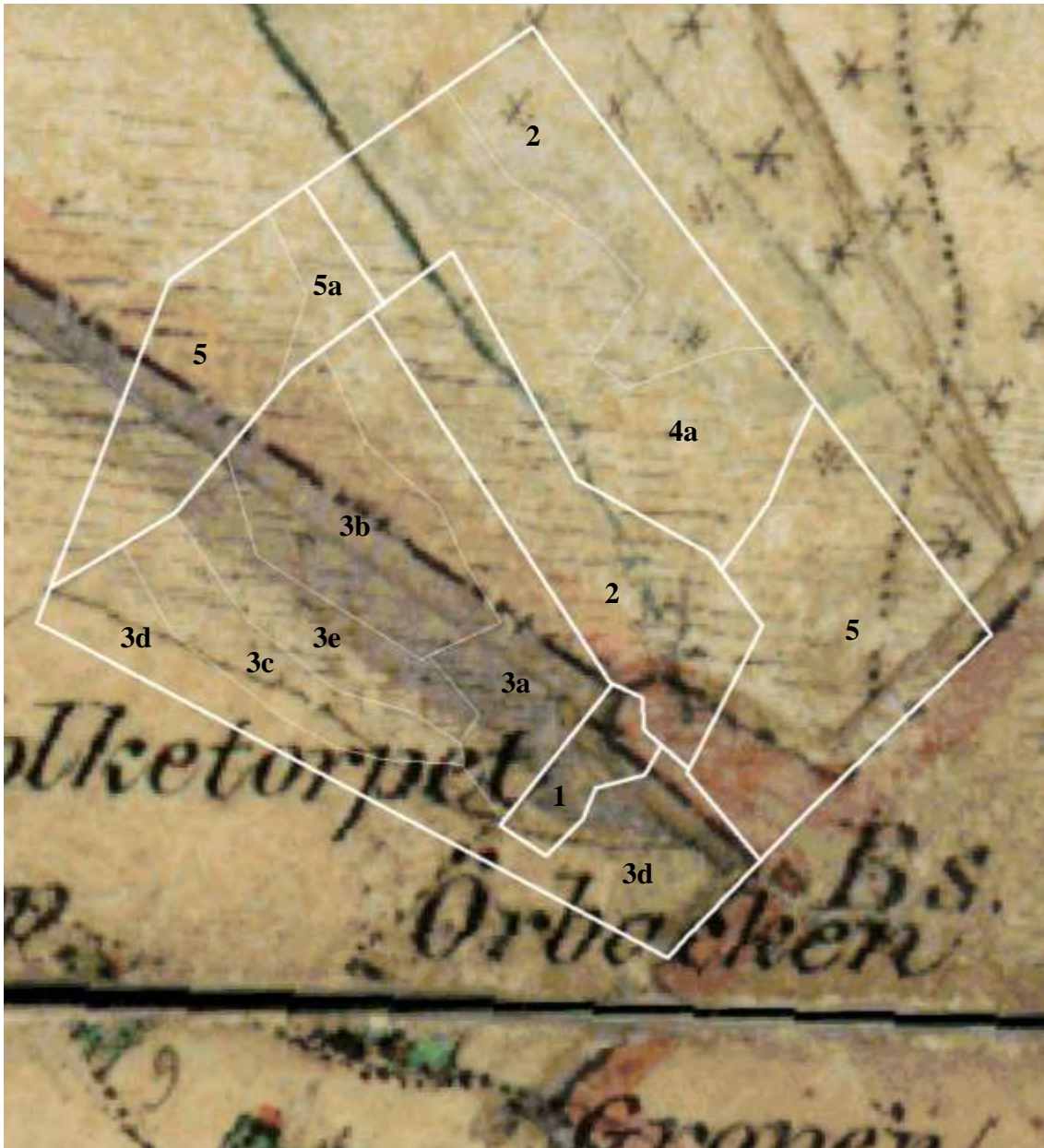

© Bakgrundskartor Lantmäteriet, dnr 106-2004/188

Karta 1. Jordartskarta. Isälvssediment söder om reservatet förser kärret med kalkrikt grundvatten. Grön=isälvssediment, grovsilt-block. Grå=torv, kärr. Orange=postglaciala jordar, grus (södra delen), finsand (västra delen), mellansand-grovsand överlagrat med tunn torv (norra delen).

3.3.2 Geologiska bevarandevärden

Söder om Örbackens naturreservat utbreder sig en vidsträckt grusformation, Högbymon, som ingår i Mjölbyfältet, och södra delarna av denna formation förser det lägre liggande Örbackenkärret med kalkrikt grundvatten. Karta 1 visar jordarterna i reservatet och dess närmaste omgivning. Kalkkärret är en utpräglad käll- och översilningsmyr med stora öppna blekeflarkar och pågående kalktuffbildning. Under hela året sipprar vatten fram från de upprinnor som finns i skötselområde 1 (Karta 3). Även skötselområde 2 har källiga miljöer med kalkbleke och kalkutfällningar på växter.

© Bakgrundskartor Lantmäteriet, dnr 106-2004/188

Karta 2. Häradskarta ca 1870. Området nyttjades under senare delen av 1800-talet främst som öppen betesmark. Även slätter förekom i nordöstra delen. Underlagskartan är förskjuten något norrut i förhållande till reservatsavgränsningen. Vita avgränsningar är skötselområden (se skötselkarta)

3.3.3 Kulturhistoriska bevarandevärden

Kartan från 1855 vid laga skifte (ej avbildad) visar att reservatet nyttjats som betesmark (skötselområde 1, 2, och 4) och slättermark (skötselområde 3). Skifteskartan visar även att gräsmarken utmed de grävda diken har nyttjats som slättermark. Den del av kärret som har upprinnor med blekeflarkar (skötselområde 1) och som ständigt är vattenförande, benämns i laga skifte beskrivningen för "vattenbord". Detta vattenbord, med öppet vatten i källområdet året om, var förr viktigt för de gårdar vars gränser och betesmarker här löpte samman. Häradskartan från senare delen av 1800-talet (Karta 2) ger en liknande bild. Det jämna vattenflödet från kärrets källa har gjort det möjligt att i senare tid anlägga en konstbevakningsdamm strax nordväst reservatet. Kärret med omgivande blandskog har dikats ur för att få bättre skogstillväxt.

3.3.4 Intressen för friluftslivet

Örbacken är Mjölby kommuns mest besöksvärda kalkkärr. Området har mycket höga upplevelsevärden som ett av länets värdefullaste kalkkärr, en naturmiljö som i äldre tider inte var så ovanlig i Östergötlands västra slättområde. Den unika källmiljön i Örbacken och den synnerligen rika florans och faunas här, gör området särskilt besöksvärt och en spångad led löper genom de mest besöksvärda delarna. Reservatet ligger ca 6,5 km norr om centrum och nås med bil eller cykel, alternativt på vandring längs Östgötaleden (reservatet ca 2,5 km N om busshållplats Lycketorp med buss från Mjölby). Östgötaleden passerar reservatets P-plats, och ca 100 m längre söderut på leden finns ett vindskydd (skyltat från P-platsen). Området har inte tillgänglighet för personer med rörelsehinder. Liknande kärrmiljöer med rullstolstillgänglig led finns i Ombergslidens naturreservat (mellan Ödeshög och Vadstena) och anläggs 2013-2014 i Kärna mosse naturreservat (vid Malmslätt 6 km V om Linköping). Fikabord finns vid parkeringsplatsen och ett nytt planeras nära det besöksvärda källområdet i reservatet.

3.4 Källuppgifter

Tryckta

- Gustafsson, L-Å 1972. Karlkärr i Östergötland. Länsstyrelsen Östergötland, Rapport.
- Hagström, M. 2013. Översiktlig svampinventering i Örbackens naturreservat. Fennicus Natur, Rapport.
- Jonsson, O. 2006. Grynsnäckor i Östergötland: En återinventering av fyndlokaler för *Vertigo angustior*, *V. genesii* och *V. geyeri* i N2000-område. Länsstyrelsen Östergötland, Rapport 2006:28.
- Karlsson, Tommy 2013. Hotade vapenflugor i östgötska rikkärr 2013. Opublicerad rapport.
- Länsstyrelsen Östergötland 2006. Bevarandeplan Natura 2000. Örbackens kalkkärr (SE0230243). Länsstyrelsen Östergötland.

Digitala

- Häradskarta, 1868-77.
- Mjölby kommun 2010. Naturvårdsprogram: Värdefull natur i Mjölby kommun.
- SGU 2012. Jordarter 1:50 K – databas.

B. PLANDEL

1 Syfte med naturreservatet

I beslutet om reservatet 1980-02-29 anges följande syfte:

Reservatet utgörs av en mycket utpräglad översilningsmyr med stora öppna blekeflarkar, välutbildade upprinnor och en unik kalkkrävande flora med bland annat orkideér, svarthö och axag. Kalktuffbildning pågår. Området är av riksintresse för den vetenskapliga naturvården. Syftet med reservatet är att säkerställa Örbackenkärrets flora, vegetation och geohydrologiska förhållanden.

2 Disposition och skötsel av mark

Se under respektive skötselområde.

2.1 Skötselområden

Reservatet är indelat i 5 skötselområden;

- 1) Källområde med öppet kalkkärr
 - 2) Öppet betat kalkkärr
 - 3) Skogs- och hagmarksbete med kalkfuktängs-/kalkkärrsvärden
 - 4) Sumpskog med kalkfuktängs-/kalkkärrsvärden
 - 5) Sumpskog
 - 6) Anordningar för tillgänglighet (parkering, skyltar, vandringsled etc)
- Områdesindelning visas i karta 3 (kap. 6)

2.1.1. Skötselområde 1, Källområde med öppet kalkkärr

Areal: 0,3 ha

Naturtyp enligt Natura 2000: Kalktuffkällor (7220) 0,3 ha

Målnaturtyp: Kalktuffkällor 0,3 ha

Beskrivning

Skötselområdet utgörs av Östergötlands mest utpräglade källområde med Natura 2000-naturtypen Kalktuffkällor (7220). Källområdet har en mycket värdefull flora och hyser länets enda starka kvarvarande bestånd av otandad grynsnäcka (*Vertigo genesii*), en i södra Sverige mycket sällsynt och minskande istidsrelikt med ett litet antal lokaler i Öster- och Västergötland, vid sidan om basförekomsterna kring fjällkedjan. Källområdet är också livsmiljö för andra rödlistade smådjur, bl.a. kalkkärrsgrynsnäcka, gulbukig jättevapenfluga och svartryggig strömvapenfluga. Skötselområdet består huvudsakligen av öppet kalkkärr med upprinnor och blekeflarkar. Kalktuffbildningen är riklig vid källrännilarna. Lövsly förekommer i kärrets kantzon, bl.a. olika *Salix*-arter. Fältskiktet är ganska glest och mosaikartat till sin karaktär. Karaktärsväxter är axag, majviva, tätört, gräsull, och näbbstarr. Bland orkideér finns vaxnyckel, ängsnyckel, blodnyckel, flugblomster, honungsblomster och kärrknipprot i det blöta källområdet. Nära källområdet, utanför reservatet, finns en brunn som använts vid propumpningar av vatten vid projektering av en eventuell reservvattentäkt för Mjölby kommun. Reservvattentäkten nära reservatet bedöms innebära en risk för grundvattenavsänkning och/eller ändring av alkaliniteten i källvattnet, effekter som båda skulle kunna skada naturvärdena. Natura 2000-tillstånd krävs för verksamheten som måste utformas så att skada inte uppstår. Samråd med kommunen pågår, men ansökan om tillstånd har ännu inte lämnats in.

Bevarandemål och gynnsamt tillstånd

- Bevara och stärka ställningen för den flora och fauna som är knuten till den öppna källmiljön med axag, otandad grynsnäcka och välutvecklade brunmossmattor som karaktärs- och kvalitetsarter. Målet är en helt öppen källmiljö/kalkkärrsyta med enstaka (ca 5-10 videbuskar/små videruggar där källblekvide prioriteras).
- Fortsatt högt artesiskt tryck (bibehållen grundvattennivå), hög alkalinitet och bildning av kalktuff i samma omfattning som idag i området.

Åtgärder

Restaureringar:

- Borthuggning av björkar i utkanten av skötselområdet (ev. tas också några björkar alldeles utanför stängslet bort i skötselområde 3). Ett större körsbärsträd inom området sparas. Stammar, grenar och ris förs bort.
- Røjning av salix som idag finns i jämn fördelning längs kanterna (särskilt i sydöstra kanten där även älgört m.m. etablerar sig). 5-15 mindre ruggar sparas, där källblekvide (*Salix bastatas* ssp. *vegeta*, rödlistad VU) prioriteras. Stammar, grenar och ris förs bort.

Löpande skötsel och uppföljning:

- Røjning av igenväxningsvegetation inom hela området. Om förnaansamling bedöms öka i området kan slätter bli aktuell.
- Uppföljning av otandad grynsnäcka (*Vertigo genesii*): Delområdet ingår i program för biogeografisk (nationell) uppföljning av arten som sker med 6 års intervall.
- Uppföljning av grundvattennivå och alkalinitet i källområdet (uppföljning pågår i kommunens regi vilken kommer behöva fortsätta med täta intervall om reservvattentäkt etableras i åsformationen i närheten av Örbacken).

Skötselområde 2, Öppet betat kalkkärr

Areal: 1,4 ha

Naturtyper enligt Natura 2000: Rikkärr (7230) 0,8 ha, och fuktängar (6410) 0,5 ha

Målnaturtyper: Rikkärr (7230) samt ev. kalktuffkällor (7220) = mer än 0,8ha; kalkfuktäng (6410) = kvarvarande yta

Beskrivning:

Öppet och till stora delar blött betat kalkkärr. En bäck från upprinnan i skötselområde 1 är här omgrävd till ett krondike och rinner mot nordväst längs västra kanten av skötselområdet. Skötsdelområdet har tidigare varit igenväxt med skog och vass och har restaurerats i minst två omgångar. Restaureringarna har varit lyckosamma och inneburit att kalkkärrsfloran, med axag som typart, har utvecklats och spridit sig längre österut i området. Många av de kalkkärrsväxter som förekommer i källområdet (skötselområde 1) förekommer också här i skötselområde 2. Fortfarande utgör dock vass, sly och förnaansamling ett visst problem för utveckling av naturvärdena.

Längs skötselområdet löper en vattendelare, vilket innebär avvattning åt både väster och öster. Miljön är överlag källig och kalkrikt vatten pressar sannolikt upp på bred front, särskilt utpräglad är källigheten i sydväst. Även partier som är mindre blöta finns i området och här dominerar kalkfuktängs och/eller högörtflora, samt en del buskar med *Salix*, björk m.m. De källiga ytorna är tuviga med välutvecklade axagbestånd och mossmattor mellan tuvorna. Brunmossmattor är vanligast i västra delen medan mossorna generellt är mer triviala mot skogskanten i öster, där också vassbeståndet är mer utvecklat. I de blötaste områdena, särskilt i söder, syns kalkbleke och

kalkutfällningar och här kan man också finna kransalger. Miljön här bedöms kunna vara lämplig för otandad grynsnäcka. Uppe på tuvorna har relativt rikligt med småtallar och smågranar etablerat sig under de senaste åren. Tre-fyra små diken, som mynnar i krondiket, har en viss avvattande effekt. I krondiket finns ett dämme för flödesmätning av bäckvattnet. Anordningen är dock i dåligt skick och vatten läcker vilket gör mätningarna osäkra, men flödet är relativt högt ca 5 liter per sekund. Krondiket har vallar på bägge sidor, med fuktiga-torra miljöer, vilka har en mycket värdefull flora med bl.a. svarthö, honungsblomster, klasefibbla, rosettjungfrulin, ängsgentiana och kattfot. På vallarna finns också den ovanliga ängssvampen svart jordtunga. I skötselområdet förekommer också den rödlistade insekten gulbukig jättevapenfluga.

Bevarandemål och gynnsamt tillstånd:

- Utveckla, stärka och bevara flora och fauna knuten till öppet kalkkärr, med axag, kalkkärrsgrynsnäcka och brunmossmattor som karaktärs- och kvalitetsarter
- Gynna utveckling av blöta partier på större ytor, bl.a. i syfte att återfå miljöer lämpliga för otandad grynsnäcka.
- Området ska hysa ca 10 ruggar med mindre videbuskar (ca 0,5-1,5 m i diameter), främst på fastare mark.
- Trampskador i områden med brunmossmattor får inte minska utbredningen av mossmattor till under 50% täckning.
- Återfå långsamt rinnande och snabbare rinnande partier i krondiket/bäcken (som i dag har ett jämt flöde).
- Ett väl avvägt betestryck, som håller undan vass, högrörter och oönskad förnabildning, men som ger måttlig trampstörning på mossmattor.

Åtgärder

Restaureringar

- Dämma upp bäcken/krondiket för att skapa en vattendragsmiljö som liknar den i en naturligt meandrande bäckfåra. Den preliminära planen är att skapa dämmen på minst 3-6 ställen (inkl. flödesmätningdämme) för att få sträckor med snabbt rinnande vatten och sträckor av lugnvatten/dammkaraktär. Initiellt höjs sträckan i medeltal 1 dm, Översyn av effekterna av bäckdämningsåtgärderna görs 2023 eller tidigare för eventuell ytterligare höjning av dikets nivåer. Anmälan om vattenverksamhet kan krävas vid planering av åtgärden. Åtgärderna ska planeras i samråd med hydrologisk expertis, och kan justeras från ovanstående beskrivning.
- Dikade tillflöden till krondiket från omgivande kärrmarker däms vid vällen mot krondiket ca 1-3 dm genom att för hand schakta jordmassor från intilliggande vall (om rödlistade eller fridlysta växter finns på vällen där massor ska tas, vilket måste kontrolleras, ska grävning i första hand undvikas här, alternativt flyttas planter; dispens krävs för fridlysta arter). Åtgärden måste utföras på ett sätt så att vattenförhållanden i ytor utanför reservatet inte riskerar att påverkas. Anmälan om vattenverksamhet kan krävas vid planering av åtgärden. Åtgärderna ska planeras i samråd med hydrologisk expertis, och kan justeras från ovanstående beskrivning.
- Ändamålsenlig fällindelning, med bl.a. stängsling mot skötselområde 3, för att kunna styra betestrycket mer noggrant.
- Slyröjning: alla tall-, gran och björkplantor röjs bort; enstaka videbuskar sparas (se bevarandemål ovan).
- Kontroll om *Vertigo genesii* har etablerat sig i området; om arten ej förekommer kan transplantation bli aktuell från källområdet inom ramen för ett särskilt återinplanteringsprogram inom ÅGP rikkärr.

Löpande skötsel och uppföljning:

- Fortsatt hävd genom bete med nötkreatur, men betetrycket behöver öka: kontroll av betetryck inklusive tramppåverkan på brunmossmattor ska göras vid minst två tillfällen varje säsong som underlag för styrning av bete och eventuellt ytterligare behov av fällindelning; om ytor med trampskador uppkommer i blöta områden kan även skötsel med röjning/slätter övervägas i sådana delar (området eller delar av detta får alternativt skötas med slätter).
- Buskröjning vid behov: Endast enstaka videbuskar sparas (se bevarandemål ovan).
- Uppföljning av snäckfauna, som innefattar kontroll om *Vertigo genesii* har etablerat sig i området, bör göras av Länsstyrelsen inom ramen för utökat program för biogeografisk uppföljning.

Skötselområde 3, Skogs- och hagmarksbete med kalkfuktängs-/kalkkärrsvärden

Areal: 4,1 ha

Naturtyp enligt Natura 2000: Silikatgräsmarker (6270) 1,1 ha

Målnaturtyper: Silikatgräsmarker (6270) 1,1 ha; Kalkfuktäng (6410) och Rikkärr (7230) 0,9 ha (eller på sikt större yta), ev. Trädklädd betesmark (9070) 1,0 ha.

Beskrivning

Skötselområdet består dels av öppen betesmark (skötselområde 3d), inklusive ett litet hagmarksparti (3c), på fastare mark, samt ett stort område med betad sumpskog som domineras av tall, björk m.m. Sumpskogen har höga kalkfuktängs-/rikkärrsvärden inom stora ytor (3a), särskilt i östra delarna. Slankstarr är bra karaktärsart för identifiering av dessa delar inför restaureringsåtgärder. Andra delar av sumpskogen (3b) har en trivialare flora inklusive högortpartier som domineras av älggräs m.m. Generellt är skogen yngre (ca 40-50 år), men här och var finns äldre träd samt partier med döda eller döende björkar och tallar. Få lågor finns i området. Naturvärdet skulle gynnas av att områdena med kalkfuktängsflora restaureras till öppen kalkfuktäng/rikkärr. Även på de idag öppna partierna samt i hagmarksstråket nära sydvästra gränsen finns höga floravärden, särskilt i de torrare partierna. Betetrycket, som generellt är lågt i området, är gott i de helt öppna områdena (skötselområde 3d).

Bevarandemål och gynnsamt tillstånd

- Utveckla, stärka och bevara flora och fauna knuten till öppen kalkfuktäng och kalkkärr med slankstarr, ängsnycklar/blodnycklar/vaxnycklar, brunmossor, kalkkärrsgrynsnäcka och smalgrynsnäcka som kvalitetsarter
- Gynna utveckling av blötare kärrområden
- Bevara och utveckla floravärden på fastare mark
- Bevara och stärka trädvärden på några platser i området (främst 3c, 3d)
- Stärka hagmarksvärden nära sydvästra gränsen (Omr 3 d samt 3c)

Åtgärder

Restaureringar:

- Restaureringshuggning av sumpskog som har kalkfuktängs-/kalkkärrsnaturvärden till öppen kalkfuktäng/kalkkärr. Avgränsningen av området (3a) är preliminär på skötselkartan (Karta 3) och bestäms i detalj i fält utifrån förekomst av bestånd med slankstarr. Enstaka träd (endast värdeträd) sparas. I och med att trädskiktet försvinner förväntas också området bli blötare och vissa ytor kan sannolikt utvecklas till rikkärr.
- Restaureringshuggning-/röjning kan, efter särskild bedömning i samråd med tillsynsmyndigheten, göras även i område 3b som idag bedöms ha måttliga floravärden. Detta görs som tidigast efter att lyckad en restaurering, med bra respons från betetryck, konstaterats i område 3a.

- Hagmarksrestaurering i smalt stråk i sydvästra delen (3e).
- Stängsling för lämplig fällindelning för bättre styrning av betestryck.
- Eventuell igenläggning av grunda diken som finns i området och som fortfarande bedöms ha dränerande effekt (även i anslutning till utflöden i krondiket inom skötselområde 2). Åtgärden måste utföras på ett sätt så att vattenförhållanden i ytor utanför reservatet inte riskerar att påverkas. Anmälan om vattenverksamhet kan krävas.
- Kontroll av snäckfauna, orkidéflora och Natura 2000-naturtypsindelning före samt 5 år efter restaureringsåtgärder

Löpande skötsel

- Fortsatt bete med väl avvägt betestryck (delar av området får alternativt skötas med slätter).
- Buskröjning vid behov.

Skötselområde 4, Sumpskog med kalkfuktängs-/kalkkärrsvärden

Areal: 2,7 ha

Naturtyper enligt Natura 2000: inget habitat

Målnaturtyper: Kalkfuktäng (6410) och Rikkärr (7230) sammanlagt 1,9 ha, eller på sikt större yta.

Beskrivning:

Blöt blandsumpskog, ca 70 år gammal, med rörligt markvatten och påverkan av kalk. Trädvärden med bl.a. stående död ved och enstaka lite äldre träd finns på några platser framför allt mot reservatsgränsen i öster. Stora delar av området, med tyngdpunkt åt västra delarna, har kalkfuktängsflora med bl.a. slankstarrbestånd som i skötselområde 3a. Liksom i angränsande delar av skötselområde 2 finns här partier med vass, som dock är förhållandevis gles och låg. Andra delar av skogen har en trivialare sumpskogsfloa med tuvtåtel, älggräs m.m. (skötselområde 4b). Områdets svampflora inventerades 2013-09-25. Signalarterna rödgul trumpetsvamp, kruskremla och svavelriska påträffades, men inga rödlistade arter (trots den generellt torra säsongen var fruktkroppar av svavelriska samt vanliga svamparter rikligt förekommande vid inventeringen). Då svampvärdena och övriga naturvärden bedöms måttliga är konflikterna mellan att prioritera kalkfuktängs-/rikkärrsnaturvärden före skogsvärden små i området. Äldre och döda träd, vilka kan bidra till värdefull svampflora, insektsfauna och boplatsmöjligheter för fåglar m.m., bör prioriteras där kalkfuktängs- eller rikkärrsnaturvärden saknas.

Bevarandemål och gynnsamt tillstånd:

- Utveckla, stärka och bevara flora och fauna knuten till öppen kalkfuktäng och kalkkärr med slankstarr, ängsnycklar/blodnycklar/vaxnycklar, brunmossor, kalkkärrsgrynsnäcka och smalgrynsnäcka som kvalitetsarter
- Gynna utveckling av blötare kärrområden
- Bevara och stärka trädvärden på några platser i området.

Restaureringar:

- Restaureringshuggning av sumpskog som har kalkfuktängs-/kalkkärrsnaturvärden till öppen kalkfuktäng/kalkkärr som sedan betas. Avgränsningen av området (4a) är preliminär på skötselkartan (Karta 3) och bestäms i detalj i fält utifrån förekomst av bestånd med slankstarr. Några enstaka träd (endast värde-träd) får sparas. Några små ruggar med videbuskar sparas. I och med att trädskiktet försvinner förväntas också området bli blötare och vissa ytor kan sannolikt utvecklas till rikkärr.

Örbackens kalkkärr naturreservat

- Restaureringshuggning-/röjning kan, efter särskild bedömning i samråd med tillsynsmyndigheten, göras även i område 4b som idag bedöms ha måttliga floravärden. Detta görs som tidigast efter att lyckad en restaurering, med bra respons från betestryck, konstaterats i område 4a. Här finns enstaka värdeträd och stående döda träd som bör sparas.
- Igenläggning av ett eller ett par diken som avvattnar området mot öster/norr. Åtgärden måste utföras på ett sätt så att vattenförhållanden i ytor utanför reservatet inte riskerar att påverkas. Anmälan om vattenverksamhet kan krävas.
- Kontroll av snäckfauna, orkidéflora och Natura 2000-naturtypsindelning före samt 5 år efter restaureringsåtgärder.

Löpande skötsel:

- Bete av nötkreatur i område 4a (även 4b får betas vilket kan tänkas gynna naturvärdet även här); (delar av området får alternativt skötas med slätter).
- Buskröjning vid behov.

Skötselområde 5, Sumpskog

Areal: 2, 6 ha

Naturtyper enligt Natura 2000: inget habitat

Målnaturtyper: Sumpskog, alternativt Kalkfuktäng (6410) och Rikkärr (7230).

Beskrivning:

Blandsumpskog, ca 70 år gammal, som åtminstone i delar har rörligt markvatten och påverkan av kalk. Vissa partier, bl.a. i nordost (5a). 1har kalkfuktängsflora med välutvecklade slankstarrbestånd. Andra delar har trivialare flora med tuvtåtel och högrörter likt intilliggande områden i skötselområde 3b. Stående och liggande död ved förekommer på vissa platser.

Bevarandemål och gynnsam status:

- Bevara blandsumpskogsvärden. Bevarandemålet kan breddas genom restaurering till förmån för kalkfuktängs-/kalkkärrsnaturvärden vilket skulle höja de samlade bevarandevärdena i skötselområdet.

Åtgärder:

- Området kan lämnas för fri utveckling. Betesdjur får gå i området.
- Efter kartering av kalkfuktängs-/kalkkärrsnaturvärden kan delytor restaureras genom avveckling av skog. Högre sumpskogsnaturvärden knutna till träd och död ved ska vid restaureringsåtgärder bevaras. Om restaurering sker ska restaurerade områden skötas med bete (alternativt slätter).

Skötselområde 6, Anordningar för tillgänglighet

Beskrivning:

Idag finns en mindre parkering med ett fikabord och informationsskyltar utanför reservatet. En vandringsled som i de blötare partierna är spångad visar upp mycket av de höga naturvärdena i området. Spångerna är hala och relativt gamla. Mot öster finns en spångdel som slutar strax innan stängslet. Östgötaleden når reservatet från söder. Några hundra meter, längs östgötaleden, söder om reservatparkeringen finns ett vindskydd som får användas.

Åtgärder:

Restaureringar:

- Spängerna i området som är hala och relativt slitna byts. Halksydd bör läggas på nya spänger. Vid bytet kan spängerna breddas något (dock max 10 cm med hänsyn till höga floravärden). Inom skötselområde 1 ska spängerna utformas något upphöjda jämfört med marknivån på samma sätt som dagens spång, för att minska negativ påverkan på vegetationen och inte bilda barriärer för snäckfaunan.
- Ett nytt fikabord placeras i betesfällan nära östra gränsen av skötselområde 1.

Löpande skötsel:

- Anordningarna underhålls löpande och förnyas/byts ut vid behov

2.2 Sammanfattning och prioritering av planerade skötselåtgärder

Skötselåtgärd	När	Var	Prioritet	Ansvar
Restaureringshuggning av sumpskog till öppen kalkfuktäng/kalkkärr	2014-2016	Omr 3, 4	1	Lst+kommun
Restaurering hagmarksparti	2014-2016	Omr 3d	2	Lst+kommun
Stängsling för förbättrad fällindelning och utökat betesområde	2014-2016	Omr 2, 3, 4 (delar av omr 5 kan senare bli aktuellt)	1	Lst
Dikesigenläggning	2014-2015	Omr 2, 4, (ev. 3)	2	Lst+kommun
Byte av flödesmätningdämme	2014	Omr 2	1	Kommun
Betesdrift	Årligen	Omr 2, 3, omr 4 fr.o.m. 2015	1	Lst (stödtagare)
Årlig röjning	Årligen	Omr 1	1	Lst (SNF)
Röjning	Vid behov	Omr 2, 3, 4	1	Lst (stödtagare)
Uppföljning snäckfauna	Vart 6:e år	Omr 1	1	Biogeo. uppföljn.
Uppföljning snäckfauna/kontroll <i>V. genesii</i>	2014 + vart 6:e år	Omr 2	1	Lst
Kontroll av snäckfauna, orkidéflora och naturtypernas utbredning	2014 + 5 år efter rest.	Omr 3, 4	2	Lst
Byte och utökning av spång	2016-17	Omr 1, 2, 3, 4	2	Lst+kommun
Nytt fikabord	2014	Omr 3	2	Lst
Underhåll av spång, skylt och andra anordningar	Vid behov	Vid behov	1	Lst

2.3 Jakt

Jakt är tillåten i reservatet.

2.4 Utmärkning av reservatets gräns

Utmärkning av reservatsgränsen ska utföras av naturvårdsförvaltaren enligt svensk standard SIS 031522 och enligt Naturvårdsverkets anvisningar.

3. Tillsyn

För närvarande bedöms ingen speciell tillsynsman behövas inom reservatet. Tillsyn av reservatet skall ombesörjas av länsstyrelsen.

4. Dokumentation och uppföljning

Skötseln av naturreservatet ska ske på ett sådant sätt att önskat resultat uppnås till lägsta möjliga kostnad. Effekterna av utförda skötselinsatser måste därför alltid följas upp. Uppföljningen ska sedan ligga till grund för förändringar av skötselmetoder och revidering av skötselplanen.

4.1. Dokumentation och inventeringar

Inga särskilda inventeringar, förutom i samband med uppföljning och restaurering, planeras i dagsläget inom reservatet.

4.2. Uppföljning

4.2.1. Uppföljning av bevarandemål och gynnsamt tillstånd

Uppföljningen skall ske enligt fastställda metoder som används inom miljöövervakning nationellt eller regionalt. Lämpliga parametrar för uppföljning i reservatet är hur arealen av naturtyperna, och hur dess ingående strukturer och funktioner, förändras. Målsättningen med uppföljningen är att kunna se om uppställda bevarandemål enligt skötselplanen uppfylls.

4.2.2 Uppföljning av effekter av skötselåtgärder

En uppföljning av naturvärdenas utveckling ska ske i de områden där åtgärder genomförs. Genomförandet av skötselplanens åtgärder skall följas upp så att den genomförda skötseln leder till att bevarandemålen uppfylls på sikt.

5. Finansiering av naturvårdsförvaltningen

5.1 Finansiering av naturvårdsförvaltningen

Alla i planen redovisade åtgärder bekostas av offentliga medel. Länsstyrelsen har ansvaret för de flesta skötselåtgärder. Kommunen som är markägare ansvarar för vissa skötselåtgärder.

6 Kartor

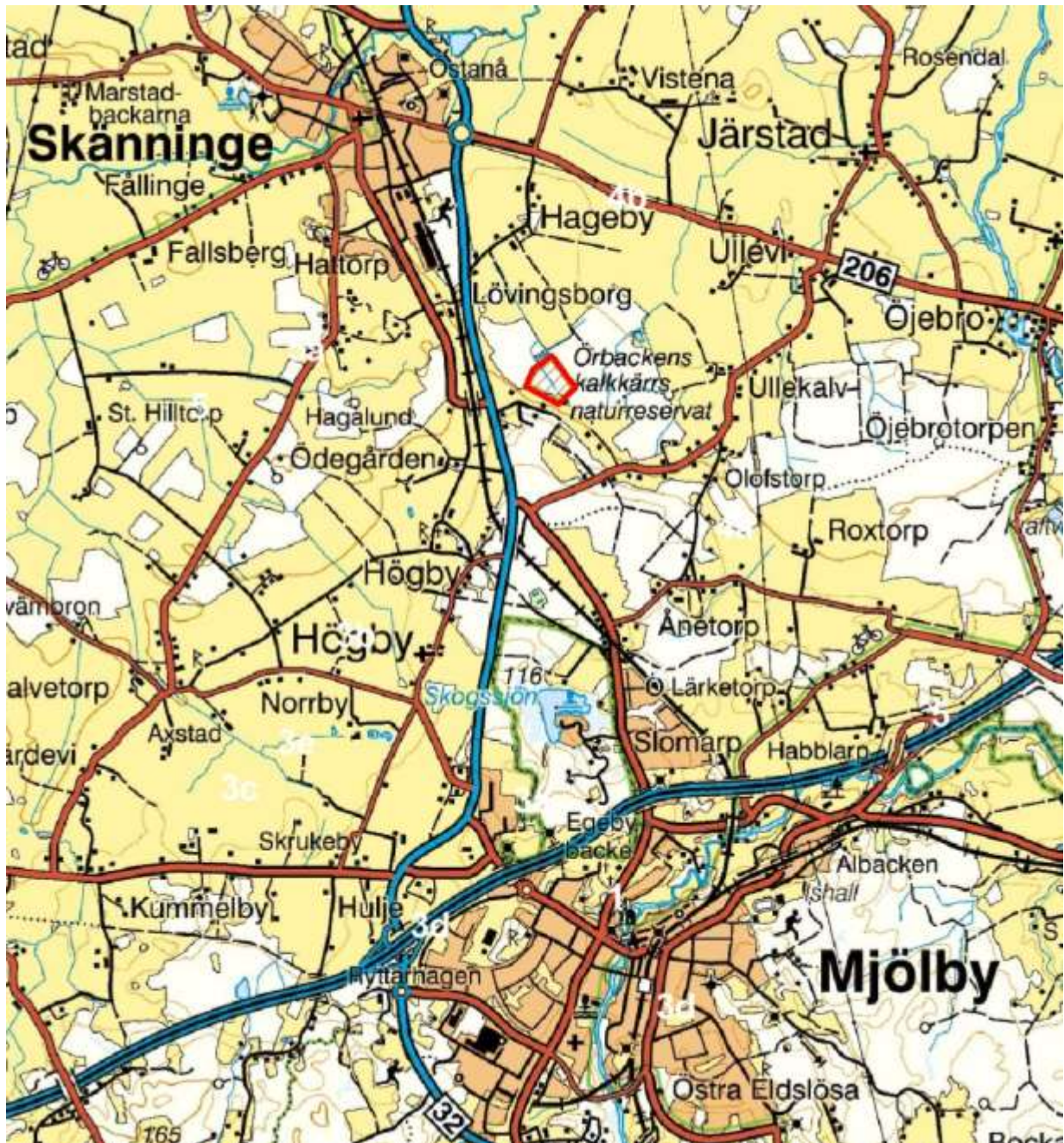
OBS. Karta 1, jordartskarta, och karta 2, häradskarta, visas i del A, kap. 3.2 och 3.3.

Karta 3. Skötselområden i naturreservatet Örbackens kalkkärr. Reservatet delas i 5 skötselområden (samt "skötselområde 6", d.v.s. anordningar för friluftslivet: 1) Källområde med öppet kalkkärr; 2) Öppet betat kalkkärr; 3) Skogs- och hagmarksbete med kalkfuktängs-/kalkkärrsvärden; 4) Sumpskog med kalkfuktängs-/kalkkärrsvärden; 5) Sumpskog. För detaljerad indelning, läs under respektive skötselområdesbeskrivning ovan. P=parkeringsplats med informationstavla och fikabord; F=plats för nytt fikabord

Örbackens kalkkärr naturreservat

Karta 4. Översigtskarta för naturreservatet Örbackens kalkkärr, Mjölby kommun, Östergötlands Län. Reservatet ligger ca 6 km N om Mjölby och 3 km SSV om Skänninge.

© Bakgrundskartor Lantmäteriet, dnr 106-2004/188